

## ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

---

Mykhailenko O.Y. The features of competence approach to the preparation of practical psychologists / O.Y. Mykhailenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 398–406.

---

**О.Ю. Михайленко. Особливості компетентнісного підходу до підготовки практичних психологів.** У статті розглянуто сучасні погляди вчених щодо особливостей компетентнісного підходу до підготовки практичних психологів. Проаналізовано концептуальні положення щодо професійної підготовки і розвитку особистості (І. Зимня, Н. Кузьміна, Л. Петровська, О. Хуторський). Обґрунтовано поняття «компетентність» (В. Бондар, І. Зимня, О. Хуторський, І. Шапошнікова, В. Шепель), «підхід» (І. Зимня, О. Кучай), «компетентнісний підхід» (Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровська), «рольова структура особистості практичного психолога» (З. Мірошник), «рольова компетентність» (П. Горностаї).

Зазначено, що рольова структура особистості практичного психолога – це система, взаємозв'язок і послідовність виконання спеціалістом професійних ролей, об'єднаних у рольовий комплекс. Рольова структура особистості психолога – це таке психологічно-особистісне новоутворення фахівця, у якому професійні ролі об'єднані у конструктивні моделі поведінки (З. Мірошник). Зроблено висновок, що практичний психолог – фахівець з вищою освітою, який володіє відповідними знаннями, вміннями, навичками; діє в межах певного суспільства і виконує низку професійних соціальних функцій, приміряючи на себе ті чи інші соціальні ролі; наділений моральними якостями та ідеалами; постійно вдосконалюється і розвивається як професійно, так і особистісно.

Обґрунтовано поняття рольової компетентності як необхідної складової особистісної характеристики практичного психолога, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності. Зазначено, що з позиції компетентнісного підходу формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів виступає метою вищої професійної освіти.

**Ключові слова:** компетентність, підхід, компетентнісний підхід, практичний психолог, рольова структура особистості практичного психолога, фахівець з вищою освітою, життєва компетентність, рольова компетентність.

**О.Ю. Михайленко. Особенности компетентного подхода к подготовке практических психологов.** В статье рассмотрены современные взгляды учёных относительно компетентного подхода к подготовке практических психологов. Проанализированы концептуальные основы профессиональной подготовки и развития личности (И. Зимняя, Н. Кузьмина, Л. Петровская, А. Хуторской). Обосновано понятия «компетентность» (В. Бондар, И. Зимняя, О. Хуторской, И. Шапошникова, В. Шепель), «подход» (И. Зимняя, О. Кучай), «компетентный подход» (Н. Кузьмина, А. Маркова, Л. Петровская), «ролевая структура личности практического психолога» (З. Мирошник), «ролевая компетентность» (П. Горноста́й).

В статье отмечено, что ролевая структура личности практического психолога – это система, взаимосвязь и последовательность выполнения специалистом профессиональных ролей, которые объединены в ролевой комплекс. Ролевая структура личности практического психолога – это такое психологически-личностное новообразование специалиста, в котором профессиональные роли объединены в конструктивные модели поведения (З. Мирошник). Сделано вывод о том, что практический психолог – специалист с высшим образованием, который владеет необходимыми знаниями, умениями, навыками; действует в рамках определённого общества и выполняет ряд профессиональных социальных функций, примеряя на себя те или иные социальные роли.

Обосновано понятие ролевой компетентности как необходимой составляющей личностной характеристики практического психолога, которая обеспечивает успешное выполнение профессиональной деятельности. Обозначено, что с позиции компетентного подхода формирование профессиональной компетентности будущих специалистов выступает целью высшего профессионального образования.

**Ключевые слова:** компетентность, подход, компетентный подход, практический психолог, ролевая структура личности практического психолога, специалист с высшим образованием, жизненная компетентность, ролевая компетентность.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Соціально-психологічні проблеми професійної підготовки сьогодні є надзвичайно актуальними і перспективними для нашої держави, оскільки виникло нове розуміння фахівця з вищою освітою, з високим рівнем професіоналізму. Одним із найважливіших критеріїв розвитку професіоналізму є формування компетентностей майбутнього фахівця, від ступеня сформованості яких залежатиме успіх в професійній діяльності.

Сучасна система вищої освіти покликана створювати відповідні умови для підготовки компетентного фахівця, орієнтованого на постійний розвиток та самовдосконалення. Крім успішного оволодіння необхідною базою знань, важливим також є володін-

ня професійно значущими якостями та практичними навичками, що є важливою умовою здійснення професійних функцій на певному етапі професійного становлення. Основним результатом навчання має стати не тільки вміння оперувати власними знаннями в предметних галузях, а й бути готовим змінюватись і пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати інформацією, активно діяти в стандартних та нестандартних ситуаціях, досягаючи поставлених цілей, навчатись упродовж життя, тобто оволодівати основними компетентностями.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Чимало досліджень присвячено різноманітним психологічним аспектам професійної діяльності і професіоналізації особистості загалом (О. Єрмолаєва, Л. Захарова, Е. Зеєр, Є. Климов, Т. Кудрявцев, С. Максименко, С. Марков, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, М. Пряжніков, В. Рибалка, Д. Сюпер, Т. Титаренко, В. Шадріков, С. Шандрук та ін.) та в зв'язку з підвищенням суспільної значущості професії психолога дедалі більше досліджень присвячується психологічному аналізу саме цієї діяльності (Г. Абрамова, І. Андрійчук, М. Бадалова, О. Бондаренко, Ж. Вірна, Л. Долинська, І. Дубровіна, І. Зязюн, Т. Ільїна, Л. Карамушка, О. Кондрашихіна, Н. Коломінський, І. Мартинюк, В. Моляко, В. Панок, Ю. Приходько, Г. Прихожан, Н. Пов'якель, Н. Пророк, В. Рибалка, В. Семиченко, Л. Уманець, Н. Чепелева, Н. Шевченко, Л. Шнейдер, Т. Яценко та ін.) [10].

У працях зазначених вчених знаходимо думку про те, що професійна підготовка майбутніх психологів повинна здійснюватись у новій особистісно орієнтованій парадигмі, передбачати актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, орієнтуватись на формування професійної компетентності психолога [4].

Так, концептуальні положення компетентнісного підходу щодо професійної підготовки й розвитку особистості знаходимо у дослідженнях як зарубіжних (Дж. Равен), так і вітчизняних вчених (І. Зимня, Н. Кузьміна, Л. Петровська, Н. Хомський, О. Хуторський).

**Метою нашої статті** є обґрунтування особливостей компетентнісного підходу до підготовки практичних психологів, визначення понять «компетентність», «компетентнісний підхід».

**Виклад основного матеріалу.** Одним із найбільш актуальних для сучасної психолого-педагогічної науки і практики є компетентнісний підхід. Його активна розробка пов'язана з постановкою задачі швидко й ефективно підготувати спеціалістів, необхідністю досягнення в достатньо короткі терміни більш високого

рівня їх готовності до трудової діяльності – через оволодіння не тільки базовими знаннями, навичками і вміннями, але і компетенціями вже на стадії навчання у закладі професійної освіти.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень (В. Байденко, В. Болотова, І. Зимньої, О. Овчарук, А. Полєнкової, Дж. Равена, І. Родигіної, В. Сєрикова, В. Хутмахера, О. Хуторського, В. Шадрикова та ін.) показує, що проблема компетентнісного підходу не є принципово новою. Орієнтування на засвоєння вмінь, способів діяльності, узагальнених способів дій було провідним у працях вітчизняних педагогів і психологів (В. Давидова, В. Краєвського, І. Лєрнера, М. Скаткіна, Г. Щєдровського) та їхніх послідовників.

З метою обґрунтування особливостей компетентнісного підходу до підготовки практичних психологів вважаємо доцільним проаналізувати поняття «підхід» та «компетентність».

Так, досліджуючи особливості компетентнісного підходу в освітньому процесі, І. Зимня зазначає, що нині відбувається переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «підготовленість», «освіченість», «загальна культура», «вихованість» на поняття «компетенція» та «компетентність». Дослідниця визначає поняття «підхід» як певну визначену позицію, точку зору, яка зумовлює дослідження, проектування, організацію того чи іншого явища, процесу (в даному випадку – навчання) [6, с.7].

Термін «підхід» означає загальну вихідну концептуальну позицію, стратегію навчання. Підхід, за словами О. Кучая, «визначається певною ідеєю, концепцією, принципами і центрується на основних для нього категоріях» [8, с. 44].

Стосовно трактування поняття «компетентність» слід зауважити, що одноставної думки науковців щодо визначення даного терміна не існує.

Так, поняття «компетентність» дослідники (В. Бондар, І. Зимня, І. Зязюн, О. Хуторський, І. Шапошнікова та ін.) розглядають як системну властивість засвоєних знань, умінь та навичок професійного змісту, що реалізується у процесі вирішення завдань діяльності. У свою чергу В. Дьомін зазначає, що компетентність – це рівень умінь особистості, який дозволяє діяти конструктивно в мінливих соціальних умовах [3, с.35].

На думку В. Шепель, «компетентність» включає знання, вміння, досвід, теоретико-прикладну підготовленість до використання знань. Компетентність може розглядатися як стадія зрілості, як готовність діяти – самостійно, відповідально і при цьому успішно. Така стадія підготовки має виступати метою для всього процесу навчання у виші [13, с.33–34].

Доцільно зауважити, що найбільш важливою ознакою компетентності є діяльнісний характер узагальнених умінь в поєднанні з предметними знаннями і вміннями в конкретних галузях. При цьому компетентність проявляється в умінні здійснювати вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в конкретній ситуації (А. Тряпичина, О. Хуторський) [1, с.68–77].

Згідно трактування українських науковців, компетентність – це підхід до знань як інструменту розв’язання життєвих проблем, прийняття рішень у різних сферах життєдіяльності людини, загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здобутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних відносин, міжособистісної інтеграції і спілкування.

Досліджувати компетентність і організовувати навчання, маючи на увазі формування її як кінцевий результат цього процесу, починають Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровська.

Компетентність визначається як властивість особистості і поділяється на декілька видів (Н. Кузьміна), на яких базується зрілість людини у професійній діяльності (А. Маркова):

- соціально-психологічну компетентність, що визначається як властивість індивіда ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують в системі міжособистісних взаємин;
- комунікативна компетентність – конгломерат знань, вербальних і невербальних умінь та навичок спілкування;
- професійно-педагогічна компетентність – здатність до продуктивного спілкування в умовах, визначених педагогічною системою.

Специфікою розвитку професійних компетентностей практичного психолога є їхня зумовленість особистісними особливостями майбутнього фахівця [14, с.73].

В свою чергу, П. Горностаї зазначає, що життєдіяльність людини може розглядатися як безперервний процес вирішення різноманітних задач, які виникають перед особистістю. Ефективність вирішення цих життєвих задач залежить від *рольової компетентності* особистості, яка входить до складу життєвої компетентності (Т. Титаренко) – вміння виходити за межі власного егоцентризму, віра людини в свої адаптивні можливості, вміння розумно виходити за межі норм, запобігати мінливості і відносності світу [2, с.115–116].

Оскільки, на нашу думку, рольова компетентність виступає необхідною складовою особистісної характеристики практичного психолога, слід звернутися до досліджень З. Мірошник,

яка розглядає рольову структуру особистості практичного психолога і наголошує на тому, що саме *рольова структура особистості практичного психолога* – це система, взаємозв'язок і послідовність виконання ним соціальних та професійних ролей, об'єднаних у рольовий комплекс і спрямованих на досягнення психолого-педагогічних цілей шляхом розв'язання низки психологічних проблем і педагогічних завдань. Це таке психологічно-особистісне новоутворення, надбання особистості фахівця, у якому професійні ролі інтегровані в конструктивні моделі поведінки в такий спосіб, що забезпечують успішну діяльність [9, с.212].

Аналізуючи погляди дослідниці, вважаємо доцільним зазначити, що саме компетентністний підхід полягає в зміщенні акценту із накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування та розвитку у студентів здатності практично діяти, творчо застосовувати набуті знання, індивідуальні техніки і досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності. Він вимагає зміни моделі поведінки студента: від пасивного засвоєння знань до дослідницько-активної, самостійної та самоосвітньої діяльності [12]. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання передбачає формування різних груп компетентностей, які охоплюють, за словами І. Родигіної, «глибокі, систематичні, поліфункціональні знання; вміння і навички використання знань у стандартних і нестандартних ситуаціях; ціннісні установки та мотивацію діяльності» [11, с.23].

**Висновки.** Отже, компетентністний підхід до підготовки практичних психологів передбачає високу готовність випускника вищого навчального закладу до успішної самостійної діяльності. На нашу думку, бути компетентним – значить вміти вирішувати життєві проблеми, вдало виконувати свої професійні ролі. Наголошуємо на тому, що усвідомлене виконання професійних ролей, оперативне володіння ними та рольова поведінка залежать від формування саме *рольової компетентності* як особистісної характеристики майбутнього практичного психолога.

#### Список використаних джерел

1. Абрамова С.В. Оценка сформированности профессиональных компетенций у студентов / С.В. Абрамова, Е.Н. Бояров // Психология обучения. – 2011. – №3. – С. 68–77.
2. Горностай П.П. Личность и роль: Ролевой поход в социальной психологии личности / П.П. Горностай. – К. : Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.

3. Демин В.А. Профессиональное образование компетентного специалиста: понятие и виды / В.А. Демин // Мониторинг образовательного процесса. – 2000. – №4. – С.35.
4. Дружиніна І. Професійне становлення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аналіз проблеми / Інна Дружиніна // Освіта регіону. – 2011. – №2. – С. 425–428.
5. Затворнюк О. Формування професійної компетентності майбутніх психологів в позааудиторній діяльності / О. Затворнюк // Рідна школа. – 2013. – №11. – С.62–65.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М. : исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
7. Кайріс О. Шляхи удосконалення системи професійної підготовки студентів – майбутніх психологів / О. Кайріс // Освіта регіону. – 2011. – №2. – С. 429–433.
8. Кучай О. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти / О.Кучай // Рідна школа. – 2009. – №11(959). – С.44–47.
9. Мірошник З.М. Рольова структура особистості практичного психолога в контексті сучасних психологічних теорій особистості / З.М. Мірошник // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. – Том 18. Випуск 4(30). Психологія. – 2013. – С.209 – 213.
10. Потапова В.Д. Розвиток функціональної системи інтуїтивно-почуттєвого відображення у майбутніх психологів: автореф. дис. доктора психол. наук: 19.00.01 / В.Д. Потапова; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 37 с.
11. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання/ Ірина Вікторівна Родигіна. – Х. : Вид.група «Основа», 2008. – 112 с.
12. Савченко Е.П. Компетентностный подход в современной высшей школе : [Электронный ресурс] / Е.П. Савченко // журнал «Педагогическая наука: история, теория, практика, тенденции развития». – 2010. – №3. – Режим доступа до журн.: <http://www.intellect-invest.org.ua>
13. Смирнова И.Е. Компетентностно-ориентированный учебный процесс: психолого-педагогический аспект / И.Е. Смирнова // Психология обучения. – 2014. – №3. – С.33–46.
14. Шапошнікова А. Формування професійної компетентності майбутнього практичного психолога: обґрунтування психо-

лого-педагогічних умов / А. Шапошнікова // Рідна школа. – 2013. – №11. – С. 73–76.

### Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abramova S.V. Ocenka sformirovannosti professional'nyh kompetencij u studentov/ S.V. Abramova, E.N. Bojarov// Psihologija obuchenija. – 2011. – №3. – S. 68–77.
2. Gornostaj P.P. Lichnost' i rol': Rolevoj pohod v social'noj psihologii lichnosti / P.P. Gornostaj. – K. : Interpress LTD, 2007. – 312 s.
3. Demin V.A. Professional'noe obrazovanie kompetentnogo specialista: ponjatie i vidy/ V.A. Demin// Monitoring obrazovatel'nogo processa. – 2000. – №4. – S.35.
4. Druzhynina I. Profesijne stanovlennja majbutnih psihologiv: teoretyko-metodologichnyj analiz problemy / Inna Druzhynina // Osvita regionu. – 2011. – №2. – S. 425–428.
5. Zatvornjuk O. Formuvannja profesijnoi' kompetentnosti majbutnih psihologiv v pozaaudytornij dijal'nosti / O. Zatvornjuk // Ridna shkola. – 2013. – №11. – S.62–65.
6. Zimnjaja I.A. Kljuchevyje kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompentnostnogo podhoda v obrazovanii. Avtorskaja versija. – M.: issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, 2004. – 40 s.
7. Kajris O. Shljahy udoskonalennja systemy profesijnoi' pidgotovky studentiv – majbutnih psihologiv / O. Kajris // Osvita regionu. – 2011. – №2. – S. 429–433.
8. Kuchaj O. Kompetencija i kompetentnist' – vidobrazhennja cilisnosti ta integracijnoi' suti rezul'tatu osvity / O.Kuchaj // Ridna shkola. – 2009. – №11(959). – S.44–47.
9. Miroshnyk Z.M. Rol'ova struktura osobystosti praktychnogo psihologa v konteksti suchasnyh psihologichnyh teorij osobystosti / Z.M. Miroshnyk // Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universytetu im. I.I. Mechnykova. – Tom 18. Vypusk 4(30). Psihologija. – 2013. – S.209 – 213.
10. Potapova V.D. Rozvytok funkcional'noi' systemy intui'tyvno-pochuttjevogo vidobrazhennja u majbutnih psihologiv: avtoref. dys. doktora psyhol. nauk: 19.00.01 / V.D. Potapova; Instytut psihologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrai'ny. – K., 2005. – 37 s.
11. Rodygina I.V. Kompetentnisno orijentovanyj pidhid do navchannja/ Iryna Viktorivna Rodygina. – H. : Vyd.grupa «Osнова», 2008. – 112 s.

12. Savchenko E.P. Kompetentnostnyj podod v sovremennoj vysshej shkole: [elektronnyj resurs]/ E.P. Savchenko // zhurnal «Pedagogicheskaja nauka: istorija, teorija, praktika, tendencii razvitija». – 2010. – №3. – Rezhim dostupu do zhurn.: <http://www.intellect-invest.org.ua>
13. Smirnova I.E. Kompetentnostno-orientirovannyj uchebnyj process: psihologo-pedagogicheskij aspekt/ I.E. Smirnova// Psihologija obuchenija. – 2014. – №3. – S.33–46.
14. Shaposhnikova A. Formuvannja profesijnoi' kompetentnosti majbutn'ogo praktychnogo psihologa: obg'runtuvannja psihologo-pedagogichnyh umov / A. Shaposhnikova // Ridna shkola. – 2013. – №11. – S. 73–76.

**O.Y. Mykhailenko. The features of competence approach to the preparation of practical psychologists.** The article reviews the current views of scientists regarding the features of the competence approach to the preparation of practical psychologists. The conceptual principles on professional training and personal development were analyzed (I. Zymnia, N. Kuzmina, L. Petrovska, O. Khutorskyi). The concepts «competence» (V. Bondar, I. Zymnia, O. Khutorskyi, I. Shaposhnikova, V. Shepel), «approach» (I. Zymnia, O. Kuchai), «competence approach» (N. Kuzmina, A. Markova, L. Petrovska), «role structure of personality of practical psychologist» (Z. Miroshnyk) «role competence» (P. Hornostai) were explained.

It was noted that the role structure of personality of practical psychologist is a system, interconnection and sequence of performance of professional roles by specialist, which are united in a role complex. Role structure of a psychologist's personality is psychological and personal professional growth, in which the professional roles are combined in constructive models of behavior (Z. Miroshnyk). Taking the above mentioned into consideration, we conclude that the practical psychologist is a specialist with higher education, who has the appropriate knowledge, skills, operates within a particular society, performs a number of professional and social functions, trying certain social roles; possesses moral qualities and ideals; is constantly been improved and developed both professionally and personally.

The meaning of role-based competency is explained as a necessary component of personal characteristics of practical psychologist, which ensures the successful realization of professional activities. It is noted that the forming of professional competence of future professionals serves as the purpose of higher education from a position of competence approach.

**Key words:** competence, approach, competence approach, practical psychologist, role structure of personality of practical psychologist, life competence, role competence.

*Received July 10, 2015*

*Revised August 23, 2015*

*Accepted September 22, 2015*